

UPOTREBA PLATNA PRI NOŠENJU TERETA NA PODRUČJU PANONSKOG AREALA U JUGOSLAVIJI

NADA BANOVIC
Trg Borisa Kidrića 2
43300 Koprivnica

UDK 39:523.4 — 39:385/388

Pregledni članak

Primljeno: 17. XII. 1988.

Prihvaćeno: 30. XII. 1988.

Autorica istražuje nazive platnenih pomagala za nošenje tereta i njihove oblike, načine nošenja takvih pomagala kada ih nose žene i muškarci, vrste tereta, karakteristične načine nošenja kojima se služe žene, odnosno muškarci, i njihove udjele u prijenosu tereta.

Autorica izdvaja dvije pojave — nošenje u leđnim plahtama vezanim na prsima i nošenje u platnu obješenom o rame koje nalazimo na sjeveru Mađarske kod slovačkog stanovništva i u sjeverozapadnim krajevima panonskog areala u Jugoslaviji, kao pojave koje mogu pridonijeti rasvjetljavanju srodnosti, danas razdvojenih slavenskih skupina.

Nošenje tereta u etnologiji ima općevažan značaj. Neki se načini nošenja, recipijenti i sl. javljaju širom svijeta, pa i kod nas, i to ne ovise o klimatskim ili drugim sličnim uvjetima, već su postojani zahvaljujući tradiciji. Tema je dosta zapostavljena u etnološkoj literaturi i istraživanjima, premda je nošenje tereta u prošlosti bilo veoma raznovrsno i zanimljivo, i može nas, kao što ćemo ovdje i pokazati, odvesti dalje od etnografskih opisa.

Nošenje tereta možemo proučavati s obzirom na a) način nošenja (npr. na glavi, ramenu), b) s obzirom na vrstu tereta (npr. krma, tekućine), c) na vrstu materijala pomagala za nošenje (npr. drvena, tkana), d) na oblik pomagala — recipijenti u kojima se nosi i ostala pomagala s pomoću kojih se nosi (npr. svitak), e) s obzirom na spol nosača itd.

Česta upotreba upravo platnenih²⁾ recipijenata na području panonskog dijela Jugoslavije bila je razlog da se oni izdvoje iz cjeline teme. Ovakvo usmjereno istraživanje prati i sve ostale pojave upotrebe takvih pomagala.

Građa je prikupljena vlastitim terenskim istraživanjem,³⁾ obradom upitnica Etnološkog Atlasa Jugoslavije⁴⁾ za područje panonskog areala; nešto podataka nađeno je u objavljenim radovima te u stručnim institucijama: Etnografskom muzeju u Zagrebu, Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu i Muzeju grada Koprivnice.

Nazivi za platnena pomagala s osvrtom na njihove osnovne oblike. Platnena pomagala kao recipijenti za terete mogu se prema formi podijeliti u dvije skupine: jednostavna, ravna platna i složena, šivanjem oblikovana platna. Budući da podaci o oblicima nisu u upitnicama uvijek jasni, klasifikaciju zasnivamo na nazivima.

U nazive za ravna platna ubrajamo 1) nazive kvadratičnih i pravokutnih platna raznih veličina, 2) nazive za specifično nošen ili vezan teret u platnu i 3) nazive pregača.

Opći naziv za prvu podskupinu ravnih platna je *plahta*, a upotrebljava se na cijelom panonskom prostoru u Jugoslaviji; verzija toga naziva — *plafta* — javlja se samo na krajnjem sjeverozapadu Hrvatske. Nadalje, česti su nazivi: *ponjava* u Hrvatskoj; *rjuha*, *prt*, *travnjak*, *travnjača* u Sloveniji; *čaršav* u Vojvodini. Samo regionalno pojavljuju se nazivi: *šator* i *stolnak* u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, *petara* u Slavoniji, *mutap* u Bosni. Osim ovih, postoji čitav niz naziva koji se spominju samo na jednom lokalitetu. Nošenje u marami i ručniku javlja se po čitavom prostoru panonskog areala, ali je rijetko zabilježeno. Opći naziv druge podskupine ravnih platna je *zavežljaj*. Nalazimo ga svuda na ispitivanom području, osim u Sloveniji, gdje imamo naziv *culo*. Culo se spominje i u zapadnoj Hrvatskoj. Nekoliko citata pomoći će da upoznamo i druge nazive i uočimo razliku između naziva za platno i naziva za specifično nošen teret. U Vojvodini »*batoh* je teret zavijen na specijalan način u čaršav koji se veže spreda na grudima« (110, 111, 112, 1814),⁵⁾ te »*batoštök*, vezan paket u marami« (112); u Hrvatskom zagorju »sijeno i lišće vežu u plahtu — *pinklec*« (219); U Hraslinu kod Osijeka »u nekoj staroj plahti nose *breme* trave na leđima« (1697). Podaci o *pregačama* su rijetki i ne govore ništa o dimenzijama i materijalu. Nazivi su slijedeći: *frtun*, *fertun* i *šircl* u Podravini, *kecelja* u Vojvodini, a *predpasnik* i *zastor* u Sloveniji.

Skupinu složenih platna čine vreće i razne vrste torbi. Osim naziva *vreća*, u Sloveniji i zapadnoj Hrvatskoj imamo i nazive *žakel*, *žaklja*. U Vojvodini i po srpskim selima u Hrvatskoj i Bosni upotrebljava se *džak*, u hrvatskom kajkavskom području *maža*, a samo u Starom Štefanju nalazimo *prtanjak*. Nazivi za torbe su brojni. *Torba s uprtama* pojavljuje se svugdje, osim u Vojvodini, uglavnom uz druge nazive, a gotovo isključivo u južnoj Slavoniji i sjeveroistočnoj Bosni. U Vojvodini torbu sa dva remena zovu *ranac* i *kapsela*. Varijante naziva *naprtnjača* nalazimo u gornjoj i donjoj Posavini s obje strane Save, a varijante naziva *nahrbtnik* samo u Sloveniji. Najrasprostranjeniji naziv je *ruksak*, odnosno njegove varijante (*ruksag*, *rupsak*, *ruzak*, *rudzak*). U *vanjkušnici* se nosi u okolici Čazme i u Koprivničkom Ivanou. Torbe s jednom uprtom imaju i druge nazive: *torbak*, *turbak*, *uprtnjača*, *oprtnica*, *brocak*. *Torbe za grah*⁶⁾ i *sijače torbice*,⁷⁾ poput pregače sa dva džepa, nisu opisane u raspoloživoj rukopisnoj i drugoj građi. Uz dva muzejska primjerka, podaci potječu iz vlastitih ispitivanja. *Bisage* su posebna vrsta torbe, služe za prenošenje žita i brašna, ili za sjeme. Nalazimo ih kod Karlovca, Nove Kapele i u Bušetini⁸⁾ kod Virovitice.

Proučavajući platnena pomagala za nošenje tereta, nailazimo na podlogu koja olakšava nošenje tereta na glavi. Zbog manje važnosti za cjelinu teme, samo ćemo ukratko reći da su nazivi za podlogu vrlo raznoliki (najčešći su: *svitak*/*svitek*, *podsvitak*/*podsvitek*, *svijek*, *smotak*), međutim, raznolikost naziva na nekom području još ne svjedoči o gustoći upotrebe podloge. Tako se npr. u Beloj krajini gotovo isključivo upotrebljava naziv *svitak*, a sama podloga koristi se vrlo često. U Slavoniji se pak veliko bo-

gatstvo naziva za podlogu ne poklapa se slabijom frekventnošću nošenja na glavi. Uspoređujući rasprostranjenije trajnih, šivanih podloga i podloga ad hoc načinjenih od marame, ručnika, pregače ili kakve druge krpe, pokazalo se da su trajne podloge češće na zapadnom području panonskog areala. Tu se na glavi nosi općenito više nego na istočnom području — bilo s podlogom ili bez nje.

Načini nošenja pomoću platnenih pomagala. Samo nošenje, uključujući oba spola, možemo podijeliti na osam glavnih načina. Nosi se:

- a) samim rukama
 - u ruci
 - na ruci (preko lakta)
 - u rukama
 - dvije osobe u rukama
- b) na ramenu
 - izravno na ramenu
 - na ramenu obješeno o štap
 - na ramenu s pomoću štapa (štapom se teret podupire)
- c) obješeno o rame
- d) na leđima
 - s remenima, uprtama i sl.
 - prebačeno preko jednog ramena na leđa
 - teret na leđima, a platno vezano na prsima
 - teret na leđima, a platno vezano na čelu
- e) na krstima (teret se oslanja na leđa oko pojasa i ispod njega)
- f) pod pazuhom
- g) oko struka
- h) na glavi.

Tradicijska platnena pomagala rijetko su se nosila u ruci ili preko lakta. Nekoliko upitnica navodi zavežljaje trave, sijena u platnu. U dvije ruke nose se vreće. Dvije osobe obično prenose vreću. U nekim selima po Slavoniji dvije žene redovito nose pljevu u velikoj plahti.

Na ramenu se nose vreće. O štap se objese torbe i zavežljaji.⁹⁾ Umjesto štapa posluže se motikom ili »zubačama«. Ovo je dobro poznat način nošenja u zapadnim kajkavskim krajevima, ali i drugdje po Hrvatskoj. U zapadnoj Hrvatskoj ljudi vreću lakše nose ako je na drugom ramenu podpru štapom pa teret vreće pada na oba ramena.

Obješene o rame nose se torbe s jednom uprtom i razna platna, uvijek tako da traka torbe ili platno prelazi preko prsa i leđa. Varijante nošenja plahte o ramenu su: a) dva i dva kraja platna vezana su ili sašivena i leže na jednom ramenu, b) dva kraja platna zavežu se na jednom ramenu, a preostala dva kraja čovjek drži u ruci ispred sebe, c) jedan čvor dolazi na jedno rame, a drugi na drugo. Ove varijante nošenja vrlo su česte u sjevernoistočnoj Sloveniji i kod kajkavskih Hrvata (Prekomurje, Međimurje, Podravina do Čazme na jug i Bušetine na istok).¹⁰⁾

Muškarci su u D. Viljevu i Podr. Moslavini nosili na put ili sajam vreću umjesto torbe i bili po tome poznati u svojoj okolici (v. sliku). Tako nošena vreća služila je u tim selima i za sisanje. U Banatu se za sjetve vreća objesi o rame, ali tako da ide preko prsiju. Objешene o rame nose se i bisage.

Na leđima⁴¹⁾ se nose torbe sa dva remena, zavežljaji, vreće na oprtama, tj. pomoću konopa koji drži vreću i provučen je preko oba ramena (ovo posljednje samo u zapadnoj Hrvatskoj, istočnoj Sloveniji i Slavoniji oko Orljave) i plahte.

Kad se teret nosi u plahti na leđima tako da je prebačen preko jednog ramena, krajevi plahte se pridržavaju rukama. Vrlo su značajna dva načina nošenja na leđima: a) tako da je čvor plahte na prsima [zabilježeno u mjestima Vinkovec kod Vrbovca (209), Erdovac kod Križevaca (286), Treštanovci kod Sl. Požege (224), Gložan kod N. Sada (1814), Kovačica kod Pančeva (111), Selenča kod Bača (112), Aradac kod Zrenjanina (110) i Kalinovac]; b) tako da je drugi čvor vezan na čelu [u mjestima Moravče kod Sešveta (115), Ruškovac kod Bjelovara (307) i Bajša kod Bačke Topole (2318)].

Teret u plahti na leđima nosi se u svim panonskim dijelovima Jugoslavije, premda u Podravini najviše.

Način nošenja pod pazuhom sporadičan je. Naime, ne možemo biti sigurni na što su mislili zapisivači kad su zapisivali da se torbe ili vreće nose pod pazuhom. Znači li to da je torba ili vreća stisnuta pod pazuhom ili objешena o rame pa visi ispod pazuha? Slično je i s nošenjem oko vrata. Jedini siguran podatak imamo s terena, iz Starigrada, gdje žena torbu za branje graha objesi oko vrata tako da torba visi sprijeda. Oko struka se, uobičajeno, nose pregače, a sijače torbe sa dva džepa, čini se, samo u sjevernoj Slavoniji. Torbe za branje graha ponegdje vežu oko struka.

U panonskom arealu mnogo se toga nosi na glavi: grah, trava, sijeno, pljeva; u plahti, zavežljajima i vreći. Kad se na glavi nosi teret u platnu, ne stavlja se svitak. Granica koja popriliči dijeli Podravinu od Slavonije, a to je linija od Virovitice prema Pakracu, ujedno je i granica između dva područja koja se razlikuju po mnogočemu, pa i po intenzitetu nošenja tereta u platnima na glavi. Dok se na zapadnom prostoru na glavi nosi često, kako u platnu tako i u košarama, škafovima i drugim posudama, na području Slavonije sve se to javlja rjeđe, a u Vojvodini nestaje.

Sadržine koje se prenose u platnenim pomagalima. U platnenim recipijentima nose se sijeno, trava i lišće, slama, pljeva, kukuruzovina, razni plodovi, sjeme, žito i brašno, jelo i piće. U platna se zamataju i nose djeca, razne stvari, drva pa čak i gnoj.

Neke vrste tereta nose se na tipične načine u pojedinim regijama panonskog prostora. Ovdje ćemo nabrojiti samo neke specifičnosti: u Prekomurju, Međimurju i Podravini krma se nosi u plahnama; u Podravini se kukuruz bere u plahte objешene o rame; u Podravini i sjevernoj Slavoniji ljudi šiju posebne torbe za berbu graha; u Prekomurju, Zagorju i naročito na istočnim padinama Žumberačke gore žito i brašno nose u torbama s uprtama, a u Kaštu i u bisagama.

Načini sijanja su brojni i zanimljivi: u Sloveniji i Podravini siju iz pregače i plahte obješene o rame; u Bušetini, okolici Karlovca i Nove Kapelle iz bisaga; u okolici D. Miholjca i Zrenjanina iz vreće; u P. Moslavini, Viljevu i Kapelni iz torbica sa dva džepa.

Načini nošenja tereta prema spolu nosača. Tipično muški načini nošenja tereta su nošenje na ramenu i pomoću štapa, a tipično ženski — na glavi. Žene ponekad, u nevolji, prenese vreću na ramenu, ali nema podataka da išta nose obješeno o štap. Muškarci pak, i to u Prekomurju, ponekad prenose na glavi travu i sijeno (1875, 1844, 1774), a u Vurotu kod Siska košnicu umotanu u plahu.¹³⁾ Na leđima i obješeno o rame nose ravnopravno.¹⁴⁾ Muškarci u torbama o ramenu nose jelo i piće, a u plahnama o ramenu sjeme, dok žene tako nose djecu. Jedni i drugi u plahte koje vise o ramenu beru kukuruz.

U zapadnim krajevima panonskog areala muškarci i žene nose terete u platnenim pomagalicama podjednako često, a tipična pomagala i načini nošenja (prema spolu) tu se jače isprepleću, dok na istoku panonske zone muškarci nose više (u platinama). Tu oni prenose teške vreće i druge terete u ostalim platnenim recipijentima, a žene samo ponekad plahte i lakše vreće.¹⁴⁾

Nošenje tereta u platnu na području Mađarske. Iznesene činjenice korisno je usporediti s onima iz članka Attile Paládi-Kovács.¹⁵⁾ U njegovu članku se prikazuje upotreba plahti za nošenje tereta na mađarskom jezičnom području i pokušava objasniti historijska pozadina nekih načina nošenja.

Iz dviju karti drugog stupnja, koje predočuje autor, uočavamo da na području Mađarske zapadno od Dunava i sjeverno od Drave žene prenose sijeno u platnu na glavi, a muškarci na ramenu, tj. prebačeno na leđa. Uz Dunav i gornji tok Tise razni tereti, ali ne i sijeno, nose se na leđima tako da su krajevi plahte vezani na prsima. U istočnoj Mađarskoj obično se tako teret nosi pomoću bisaga, a na sjeveru Mađarske krma i sve drugo nosi se na leđima, u plahti vezanoj na prsima. Taj posljednji način poznat je kod Slovaka u Mađarskoj te kod Čeha, Moravljana, Poljaka i Ukrajinaca u Galiciji i Karpatima.¹⁶⁾

Nošenje na glavi, koje je uobičajeno u zapadnoj Mađarskoj, nastavlja se u panonskom arealu u Jugoslaviji, sve do okolice Osijeka odakle imamo najistočnije podatke o tome. Nošenje tereta prebačnog na leđa također se iz zapadne Mađarske nastavlja na cijelo panonsko područje u Jugoslaviji. Međutim, dvije su pojave koje nalazimo nekontinuirano — na sjeveru Mađarske kod slovačkog stanovništva i kod nas:

Prvo je nošenje tereta u plahti na leđima tako da se krajevi plahte svežu na prsima. Naziv za takvo nošenje isti je u srednjeslovačkom dijalektu i u Vojvodini, kod doseljenih Slovaka, i glasi »batoh«. Isti način nošenja nalazimo u Hrvatskoj kod Vrbovca, Križevaca, Đurđevca¹⁷⁾ i Sl. Požege, i u ovoj podudarnosti između Slovaka na sjeveru Mađarske i Hrvata sastoji se naš prvi problem. U Hrvatskoj nisu zapisani posebni nazivi za ovaj na-

čin nošenja, no valja upozoriti da se u Kalinovcu kaže »nositi v stolnake«, a u sjevernoj Mađarskoj postoji naziv »abrosz«, što znači stolnjak, za finije leđne plahte. Na terenu je potvrđeno da se »v stolnake« nosi i u Bušetini i Pitomači, ali tu platno nije vezano na prsima.

Teško bi bilo pretpostaviti da je taj način nošenja tereta nastao nezavisno na našem području, te ostaje da ispitamo: a) nije li preuzet od Slovaka posredstvom slovačkih migracija ili je b) možda kulturno dobro zajedničko Slovcima i Hrvatima od ranijih vremena. Većina spomenutih primjera iz Vojvodine su iz slovačkih naselja i vjerojatno su rezultat novijih slovačkih migracija, a možda je isto slučaj s podatkom iz Treštanovaca kod Sl. Požege, jer u sjevernom dijelu požeške općine ima doseljenih Slovaka i Čeha.¹⁸⁾

Tezu b) potkrepljivali bi navodi iz članka mađarskog autora koji govore o tome načinu nošenja kod Slovaka, Čeha, Poljaka, Moravljana i Ukrajinaca, i naši nalazi kod Vrbovca, Križevaca i Đurđevca.¹⁹⁾ Nadalje, i neke druge pojave i običaji pokazuju sličnu raširenost, tj. nalazimo ih, s jedne strane kod zapadnih Slavena, i s druge strane kod kajkavskih Hrvata i sjeveroistočnih Slovenaca, na što je već upozorio profesor Milovan Gavazzi.²⁰⁾

Druga podudarnost između sjeverne Mađarske i zapadnih krajeva panonskog areala u Jugoslaviji (naročito istočne Slovenije i Podravine) jest

Muškarac nosi vreću obješenu o rame, Donje Viljevo

u upotrebi plahte vezane na jednom ramenu. Kao što smo u ovom prilogu vidjeli, tako nošene plahte karakteristične su upravo i samo za naše sjeverozapadne krajeve. U sjevernoj Mađarskoj žene u njih skupljaju trave, voće, vrganje, a muškarci često nose sjeme i kukuruz.

Jesu li ove podudarnosti slučajne ili spadaju u skup pojava koje su bile zajedničke zapadnim i dijelu južnih Slavena, a čije su jedinstvo prekinuli Mađari svojim doseljnjem, to je za sada teško odgovoriti: u slučaju leđne plahte vezane na prsima zbog malo podataka za naše krajeve, osobito Sloveniju, a u slučaju nošenja u platnu obješenom o rame zbog, za sada nepoznate i neproučene, raširenosti te pojave u Evropi.

BILJEŠKE

- ¹⁾ Prilog je izložen na sastanku Hrvatskog etnološkog društva u širem opsegu s pet tipoloških razdjelbi i tri karte. Izlaganje je već bilo kraće od osnovne radnje (diplomske radnje na studiju etnologije, mentor Jasna Andrić) koja je u prilogu imala pet karata prvoga stupnja te potpunu dokumentaciju o izvorima podataka. Zbog zahtjeva redakcije da se prilog skрати, od dokumentacije prilažemo samo popis literature. Podaci o dokumentaciji iz stručnih ustanova, popis lokaliteta sa signaturama za 385 obrađenih upitnica Etnološkog Atlasa Jugoslavije i karte morali su ovom prilikom izostati.
- ²⁾ U panonskom arealu pomagala za nošenje tereta uglavnom su tkana od konoplje i lana, a samo ponekad od vune i kostrijeti (torbe i neke navrne tkanine).
- ³⁾ Terensko istraživanje provedeno je u kolovozu 1987. u selima: Starigrad, Hlebina, Koprivnički Ivanec, Kalinovac, Pitomača, Bušetina, Čadavica, Podravska Moslavina, Donje Viljevo i Kapelna (tj. na području općina Koprivnica, Đurđevac, Virovitica i Donji Miholjac). Građa je pohranjena u arhivi Etnološkog zavoda Filozofskog fakulteta pod brojem 98.
- ⁴⁾ Zahvaljujem se Centru za etnološku kartografiju Filozofskog fakulteta što mi je to omogućio.
- ⁵⁾ Brojevi u zagradi su brojevi citiranih upitnica Etnološkog Atlasa Jugoslavije.
- ⁶⁾ Torba za grah sašivena je od bijelog platna, dimenzija 60 x 50 cm. Ima platneni trak za vješanje o rame, premda se obično zaveže oko struka. Upotrebljava se u Kopr. Ivancu, Čadavici, Podr. Moslavini, Kapelni i Starigradu. U Muzeju grada Koprivnice nalaze se dvije torbe za grah iz Koprivničkog Ivanca: inv. br. 3871 i inv. br. 3877.
- ⁷⁾ Sijače torbe sa dva džepa za sjeme kukuruza i graha vezali bi muškarci oko struka. Od bijelog su platna s natkanim crvenim vodoravnim prugama. Potvrđene su u P. Moslavini, D. Viljevu i Kapelni.
- ⁸⁾ Bisage iz Bušetine napravljene su od velikog komada platna s rupom za glavu na sredini. Na oba donja kraja platno se savije i sašije tako da čini dva velika džepa. Sijač uzima sjeme prvo iz prednjeg džepa, a kad potroši, okreće bisage oko vrata pa sije iz drugog. Drugačije bisage, uže i obješene o jedno rame, pokazuje fotografija 2293, D — 4, Filozofski fakultet, a potječu iz Brsca u Istri. Upitnice, na žalost, ne opisuju bisage ni u jednom slučaju.
- ⁹⁾ Obješene o štap nose se i lakše vreće: »napola pune vreće — prtnjak muškarci nose na štapu« (528).
- ¹⁰⁾ Te varijante opisuju upitnice broj: 3, 141, 414, 528, 561, 647, 648, 1844, 1875, 2181, te terenska građa iz Starigrada, Kopr. Ivanca, Pitomače i Hlebina.

- ¹¹⁾ Također i na krstima jer ljudima u panonskom arealu čini se da uglavnom nije važna razlika između nošenja na leđima i krstima.
- ¹²⁾ N. Cvar, 8.
- ¹³⁾ To zaključujemo na osnovu raspoloživih podataka. Treba reći da su podaci o spolu nosača u upitnicama Etnološkog Atlasa rijetki, odnosno neodređeni, što otežava zaključke.
- ¹⁴⁾ Napominjem da se ovdje ne radi o nošenju tereta uopće nego samo o nošenju u platnenim pomagalima i zaključci o podjeli rada između muškaraca i žena osnivaju se na toj ograničenoj građi.
- ¹⁵⁾ Paládi-Kovács, Attila. *Transport in Hungary by Canvas Sheets on the Human Back. Land Transport in Europe*, København: Nationalmuseet, 1973, 395—406.
- ¹⁶⁾ isto, 403.
- ¹⁷⁾ Kazivačica iz Kalinovca kaže da tako nose i u Kloštru Podravskom i Virju, i da u Kalinovcu i okolici nema Slovaka.
- ¹⁸⁾ Za podatak zahvaljujem Muzeju požeške kotline.
- ¹⁹⁾ Upitnice nisu dale podataka o tom načinu nošenja za područje Slovenije. Jedini podatak koji za sada imam odnosi se na selo Cvetkovci. Prilikom putovanja kroz Sloveniju vidjela sam na cesti prije tog sela dvije žene da upravo tako u nekom platnu nose teret.
- ²⁰⁾ M. Gavazzi, 159 — 171.

LITERATURA

- Cvar, Nikola, *Narodno pčelarenje u selima oko Siska*. Etnološka istraživanja i građa 4, Zagreb, 1942, 15—52.
- Gavazzi, Milovan, *Zapadno-panonski slavenski pojas u davnini*. Etnografija Poljska 3. Wrocław, 1960, 159—171.
Uspoređi i noviji izvor: *Zu einigen Problemen der Volkskulturforchung im Pannonischen Raum. Märkte und Warenaustausch im Pannonischen Raum*, Szekesfehervár: *Az István Király múzeum közleményei*, Serie A, 28, 1988, 15—25.
- Hećimović-Seselja, Mara, *Pirni običaji u Ivčević Kosi*: Etnološki prilozi 1, Zagreb, 1978, 135—149.
- Lang, Milan, *Samobor*: Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 16, Zagreb, 1911, 1—128.
- Makarovič, Marija, *Kmečko gospodarstvo na Slovenskem*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1978.
- Medarić, Frane, *Pocivaliči*. Otočki ljetopis Cres — Lošinj 2, Mali Lošinj, 1975, 374—376.
- Paládi-Kovács, Attila, *Transport in Hungary by Canvas Sheets on the Human Back. Land Transport in Europe*, København: Nationalmuseet, 1973, 395—406.
- Radić, Antun, *Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1929, 15—77.

THE USE OF LINEN IN CARRYING LOAD IN THE PANNONIC REGION OF YUGOSLAVIA

Summary

The contribution investigates the carrying of loads with the aid of linen devices in the Pannonic region of Yugoslavia from several aspects:

- a) terms used of linen devices (receptients and head supporters for loads carried on the head) with a comment on their forms;
- b) all main ways of carrying and their variants which appear in the region, for men and women;
- c) kinds of loads which are carried;
- d) the role of women and that of men in carrying loads in linen devices and the ways of carrying characteristic for each sex.

A more thorough interpretation of some of the ways of carrying load was made possible with the help of a similar analysis applied to a wider Pannonin territory in an article by A. Paládi-Kovács. Two phenomena — carrying on the head and on the back in such a way that the load is thrown over one shoulder — are known in continuity in our and in Hungarian areas. Two other ways — carrying on the back in sheets tied on the chest and carrying in linen hung on the shoulder — are found in the north of Hungary among the Slovak population and in the northwest regions of Pannonia in Yugoslavia. The author contends that the last two phenomena could throw light to historical links between some of western and southern Slavs.